

Milko Bizjak

Orgelske skladbe
mojstrov 16., 17. in 18. stoletja

instruktivna izdaja za pouk na nižji stopnji

Zbirki na pot

Orgle postanejo živ inštrument šele z dobro usposobljenim organistom. Natančna in suverena orgelska igra z jasnimi linijami in vdih, zlasti znotraj polifonega glasbenega stavka, je danes prava redkost, ker zahteva narava inštrumenta svoj specifični pristop.

Pričujoča zbirka orgelskih del vso to specifiko ne le upošteva, temveč tudi dozira in uvaja po vseh nujno potrebnih didaktičnih načelih. Tako lahko skozi celotno zbirko učitelj naloge izbira po načelih postopnosti: »od lažjega k težjemu« in »od krajšega k daljšemu ter obsežnejšemu«. Prav tako velja izpostaviti načelo nazornosti, saj je celotna zbirka opremljena z natančno izpisanimi prstnimi in pedalnimi redi, ki učitelju prihranijo čas, učencu pa omogočijo rešitev marsikatere tehnične zagate.

Na ta način avtor doseže cilj, da se učenec z izvajanjem krajše glasbene oblike bolj posveti obravnavani problematiki in posledično cilje vadbe tudi osvoji. Rezultat takega dela je kvalitetno znanje, ki zagotavlja izhodišča za poseganje po večjih orgelskih delih.

Želim, da zbirka postane abecednik za mnoge navdušene učence tega čudovitega in večnega glasbila.

Aleš Makovac

VSEBINA

PREDGOVOR	I.
<i>Klavirsko znanje - da ali ne</i>	
<i>Pravilen položaj na orgelski klopi</i>	
<i>Obutev</i>	
<i>Začetek s sistematičnimi solo pedalnimi vajami</i>	
<i>Sinhronizacija rok in nog</i>	
<i>Počasno, natančno in zavestno branje not</i>	
<i>Razvijanje psihomotoričnih sposobnosti</i>	
<i>Spoznavanje in uporaba orgelskih registrov</i>	
<i>Obvladovanje inštrumenta in zvoka</i>	
VAJE V RITMIČNIH NAČINIH	VI.
OKRASKI	VIII.
O SKLADBAH	X.
OZNAKE	XXIII.
SKLADBE	1 - 135
DODATEK	136 - 167
KAZALO SKLADB	

V pričujoči zbirki orgelskih skladb sem zbral dela, od katerih so bila mnoga že nekdanj namenjena izpopolnjevanju orgelske tehnike: Giacomo Carissimi (1608-1674): *Wegweiser*; Johann Caspar Ferdinand Fischer (1670-1746): *Musicalischen Blumenstrauss*; "Johann Sebastian Bach (1685-1750)": *Acht kleine Praludien und Fugen*; Georg Andreas Sorge (1703-1778): *Orgeltrios*, idr. Čeprav omenjene skladbe tedaj niso bile opremljene v didaktični obliki, kakršno zahteva današnji standard (prstni in pedalni redi, izpisi artikulacije, fraziranja, okraskov), so iz njih jasno razvidni posamezni tehnični problemi, ki skozi stoletja ostajajo še vedno isti. Tako kot se je umetnost izdelovanja orgel, po izjalovljenih poskusih uveljavitve pnevmatičnih in elektropnevmatičnih orgel, ponovno vrnila k stari tradiciji izdelovanja mehaničnih orgel, moramo tudi mi poiskati osnovno orgelsko tehnično znanje v izkušnjah minulih stoletjih. V tem smislu so skladbe v zbirki tudi razvrščene, ter v prilagojenem zaporedju postopoma gradijo in nadgrajujejo osnovno organistično znanje. Pred skladbami, kjer je velika pozornost posvečena artikulaciji ter njej prilagojenim prstnim in pedalnim redom, so prikazane vaje v ritmičnih načinih, primeri izvedbe okraskov, ter napotki k študiju posameznih skladb z opisanimi tehničnimi problemi in napotki za registracijo. V dodatku ob koncu zbirke sledi še 8 "malih" preludijev in fug, objavljenih v obliki "urtexta", brez vsakršnih oznak. Dodatek naj služi mentorjem, ki želijo artikulacijo, pedalne in prstne rede prilagoditi svojemu načinu poučevanja, pa tudi vsem tistim že izdelanim organistom, ki jih bogato opremljene instruktivne izdaje pri igri motijo.

KLAVIRSKO PREDZNANJE - DA ALI NE

Žal v današnji praksi še vedno velja zmotno mnenje, da je kot predpogoj za študij orgel potrebno klavirsko znanje. Pravilno "postavljene" roke in izdelana prstna tehnika res ne bi škodili, ko bi bil to edini in osnovni cilj študija klavirja. Večina pianistov nikoli ne doseže niti tega kriterija. Orgle kot inštrument ne omogočajo dinamične igre kot jo razvija klavirska tehnika. Zato pa je orgelska tehnika toliko bolj sorodna čembalistični.

Upor tipk mehaničnih orgel (kot posledica kombinacije vzmeti in zračnega pritiska, ki deluje na zaprt ventil, ob pritisku na tipko pade) je najbolj primerljiv upor tipk čembala (kot posledica kombinacije teže skakača in upora peresca na struni, ki ob pritisku na tipko popusti). Iz tega je jasno razvidno, da je skupna točka obeh inštrumentov prstna tehnika. Vsakršno igranje s spuščeno težo roke, na katerem gradi klavirska tehnika, je že v izhodišču za orgle pogubno. Nenazadnje so velike razlike tudi v obliki (in obsegu) klaviatur. Pianistični prstni redi se pri igrah lestvic in akordov (palec na malih tipkah!) na orglah (kot tudi čembalu) zaradi (v globino gledano) krajših tipk, ne obnesejo. Najhujša in takorekoč nepopravljiva napaka pianistov-organistov pa je nejasna orgelska igra, kot posledica nedojemanja bistva orgelske artikulacije. Pri orglah je enako pomembno kdaj in kako tipko spustimo, ne samo kdaj in kako jo pritisnemo. Uporaba kratkega klavirskega staccata, ima v izvajalski praksi na orglah posledico, da piščali posebno v nižji legi sploh ne morejo polno zapeti, ker je klavirski staccato udarec naravnan na jakost, ne pa časovni interval, ki je potreben, da lahko dovolj velika količina zraka v določenem trenutku preide preko odprtega ventila iz orgelske sapnice v piščal. Ventil se namreč zaradi sile vzmeti, takoj ko tipko spustimo, zapre in dotok zraka je prekinjen. Čeprav je čembalo strunski inštrument in ne aerofonski kot orgle, je efekt klavirskega staccata (posebno v nižji, basovnski legi) izveden na čembalu, na moč podoben opisanemu na orglah. S pritiskom ali udarcem na čembalsko tipko, peresce vedno z enako jakostjo potrza po struni, saj je praktično v stiku s struno oziroma tik pod struno. Dokler je tipka pritisnjena, je s skakačem od strune dvignjen tudi dušilec, kar omogoči struni, da prosto zaniha. Če čembalsko tipko "frcnemo" ali jo še tako močno udarimo z načinom klavirskega staccata - posebno v nizki legi - struna sploh ne bo zapela, saj bo skakač padel že v naslednjem hipu in z dušilcem struni preprečil začetno vibracijo. Klavirski staccato se lepo obnese le na klavirju, saj klavir iz razdalje (močno) udari struno. Ta bo zazvenela kljub temu, da jo bo ob spustu relativno okorne (počasne) klavirske mehanike v naslednjem hipu skušal utišati klavirski dušilec. S študijem orgel se lotevamo študija urejenosti in discipline, kontroliranja

gibov, razvijanja psihomotoričnih sposobnosti in sluha. Dober organist mora imeti sebe in orgle pod popolno kontrolo, kar ni vedno enostavno, saj so marsikatero večje orgle zvočno težko pregledne, še posebno, če je piščalje razporejeno na večji površini. Zato je toliko bolj pomembno, da se študija vsake skladbe lotimo postopno in so nam ob koncu vsa mesta v skladbi kristalno jasna. Poceni in hitri efekti so kratkotrajna in zagotovo zgrešena naložba.

Ko se odločimo za sistematičen študij orgel upoštevajmo naslednja merila:

- Pravilen položaj na orgelski klopi
- Obutev
- Začetek s sistematičnimi solo pedalnimi vajami
- Pozicije rok prilagojene orgelskim klaviaturam
- Osnove legata in artikulacije
- Sinhronizacija rok in nog
- Počasno, natančno in zavestno branje not
- Razvijanje psihomotoričnih sposobnosti
- Spoznavanje in uporaba orgelskih registrov
- Obvladovanje instrumenta in zvoka v različnih prostorih

PRAVILEN POLOŽAJ NA ORGELSKI KLOPI

Ključnega pomena je položaj, ki ga bomo zavzeli na orgelski klopi. Vse

klopi ne moremo nastavljanjati po višini, zato pa lahko skoraj vsako klop nastavimo bližje ali stran od igralnika. Idealno je, da v optimalnem (sredinsko sedečem) položaju na klopi z levo nogo brez težav z minimalno rotacijo okoli svoje osi dosežemo s peto vsaj spodnji E in z desno nogo s peto zgornji c. Obenem naj bo višina naših komolcev (pri dvomanualnih orglah) vsaj v višini spodnjega manuala, nikakor pa ne nižje. Položaj zapestij naj bo poravnani ali rahlo spuščeni, nikakor ne dvignjeni, prstni členki pa rahlo zaokroženi v smislu na pol odprte pesti. Med pedalno igro naj bodo kolena skupaj, igramo z notranjim robom stopal na notranjem robu pedalnih tipk. Le v skrajnih legah (z desno nogo na levi strani in z levo nogo na desni strani pedalne klaviature) pride v poštev igranje s sredino stopala po vrhu pedalnih tipk. Pomembno je, da se izognemo vsem odvečnim gibom nog, zato razvijajmo gibčnost stopal in ne igraymo kot da bi vozili bicikel. Na klopi se ne presedamo levo in desno, po potrebi se samo rahlo zavrtimo okoli osi. Zelo je pomembno, da ne sedimo preveč nazaj ali preveč naprej. Ko ne igramo s pedali, se z nogami naslonimo na poličko nad pedalom ali na poličko pod orgelsko klopjo. Med igro ne gledamo pod noge, s pravilno pedalno tehniko večje skoke fiksiramo s koleni, postope sekund in terc pa z rotacijo stopala peta-prsti. Položaj nog vedno pripravljajmo vnaprej in ne v zadnjem hipu. Za orientacijo nam služijo tudi male tipke na pedalni klaviaturi.

OBUTEV

Čevlji ali copati, s katerimi bomo igrali, naj bodo udobni, ne glomazni, imajo naj nekoliko pete (široka peta, ločena od prednjega dela stopala), podplat pa naj bo prej trd kot mehak. Vsekakor moramo v takšni obutvi jasno občutiti notranji rob pedalnih tipk, kar je predpogoj za razvijanje občutka pozicij sekundnih, terčnih in kvartnih intervalov.

ZAČETEK S SISTEMATIČNIMI SOLO PEDALNIMI VAJAMI

Namen pedalnih vaj je pridobitev občutka za pozicijo nog na pedalni

The image shows a musical score for organ, consisting of four systems of staves. Each system includes a treble clef staff and a bass clef staff. The music is written in a minor key and features a variety of rhythmic patterns and textures. Fingerings are indicated by numbers 1-5 above or below notes. Trills are marked with 'tr'. The score includes a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests. The final measure of the piece ends with a fermata over a chord.

System 1: Treble clef (Dessus) and Bass clef (Basse). Treble clef contains notes with fingerings 4, 5, 4, 5, 4, 3, 5, 3, 4, 3, 2, 1, 4, 5, 4, 3, 2, 3, 2, 1, 3, 2, 3, 2, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 2. Bass clef contains notes with fingerings 5, 2, 1, 2, 5, 1, 4, 2, 1, 2, 4, 1, 5, 2, 1, 2, 5, 1, 5, 2, 1, 2, 4, 1, 5. Labels 'Dessus' and 'Jeu doux' are present.

System 2: Treble clef (Dessus) and Bass clef (Basse). Treble clef contains notes with fingerings 5, 4, 3, 2, 1, 2, 1, 2, 3, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 2, 3, 1, 3, 1, 3, 1, 3, 1, 2, 1, 3. Bass clef contains notes with fingerings 1, 5, 2, 3, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 1, 2, 3, 4, 5, 2, 1, 2, 3, 4, 3, 4, 5. Labels 'Jeu doux' and 'Basse' are present.

System 3: Treble clef (Dessus) and Bass clef (Basse). Treble clef contains notes with fingerings 4, 1, 4, 1, 5, 3, 2, 4, 1, 3, 2, 4, 1, 3, 2, 5, 3, 4, 3, 2, 1, 4, 5, 4, 3, 2, 3, 2, 1, 3, 2, 1, 3, 2, 3, 2. Bass clef contains notes with fingerings 1, 2, 1, 2, 4, 1, 5, 2, 1, 2, 5, 1, 5, 3, 1, 3, 5, 1, 4, 2, 1, 2, 4, 1, 3, 1, 2, 3, 4, 1, 5, 3, 1, 3, 2, 3, 4, 5, 1, 2, 4, 1, 5, 3, 4, 2, 1, 2, 4, 1. Labels 'Dessus' and 'Jeu doux + Basse' are present.

System 4: Treble clef (Dessus) and Bass clef (Basse). Treble clef contains notes with fingerings 4, 3, 2, 1, 2, 1, 2, 4, 5, 4, 3, 2, 1, 2, 1, 2, 5, 1, 3, 2, 1, 2, 3, 4, 2, 5, 1, 4, 2, 1, 2, 3, 4, 2, 5, 1, 2, 4, 1, 5, 3, 2, 3, 2, 1, 3, 2, 3, 2, 1, 3, 2, 3, 2. Bass clef contains notes with fingerings 5, 4, 2, 1, 2, 4, 1, 5, 4, 2, 1, 2, 4, 2, 5, 2, 1, 2, 5, 1, 4, 2, 1, 2, 4, 2, 5, 2, 1, 2, 5, 1, 3, 1, 4, 5, 1, 2, 4, 1, 5, 1, 5, 1, 5. Labels 'Dessus' and 'Jeu doux + Basse' are present.

KAZALO SKLADB

1. Giacomo Carissimi (1608-1674): Fughetta a	1
2. Abraham van den Kerckhoven (1627-1678): Allegretto Pastorale F	2
3. Domenico Zipoli (1688-1726): Verso F	3
4. Thomas Tallis (? -1585): Natus est Nobis	4
5. Giacomo Carissimi (1608-1674): Verso a	4
6. Georg Ph. Telemann (1681-1767): Herr Christ, der einig' Gottes Sohn	5
7. Georg Philipp Telemann (1681-1767): Christ lag in Todesbanden	6
8. Georg Philipp Telemann (1681-1767): Vater unser im Himmelreich	8
9. Frey Mattinho Gracia de Olague (17.stoletje): Verso g	9
10. Giuseppe Androvandini (1665-1707): Pastorale G	10
11. Frey Mattinho Gracia de Olague (17.stoletje): Verso g	14
12. Frey Mattinho Gracia de Olague (17.stoletje): Verso g	15
13. Francisco Llissa (18.stoletje): Allegro F	16
14. Francisco Llissa (18.stoletje): Sanctus F	17
15. Domenico Zipoli (1688-1726): Verso C	18
16. Orlando Gibbons (1583-1625): Andante G	19
17. Bernardo Sabadini (18.stoletje): Praeambulum g	20

KAZALO SKLADB

18. Francisco Llissa (18.stoletje): Kanon F	22
19. Giacomo Carissimi (1608-1674): 2 Versi C	23
20. Giacomo Carissimi (1608-1674): Praeambulum e 2 versi C	24
21. Giacomo Carissimi (1608-1674): Praeambulum e verso a	26
22. Abraham van den Kerckhoven (1627-1678): Basse de Trompette	27
23. Johann Gottfried Walther (1684-1748): Allein Gott in der Höh sei Ehr	28
24. Johann Pachelbel (1653-1706): Komm heiliger geist, o Herre Gott	30
25. Johann Pachelbel (1653-1706): Tonus septimus	32
26. Antonio de Cabezon (1510-1556): Magnificat	33
27. Johann G. Walther (1684-1748): Werde munter mein gemüte	34
28. Johann C. Ferdinand Fischer (1670-1746): Praeludium, fuga in finale e	35
29. Johann C. Ferdinand Fischer (1670-1746): Praeludium, fuga in finale g	36
30. Johann Caspar Ferdinand Fischer (1670-1746): Praeludium in 3 fuge a	38
31. Johann Caspar Ferdinand Fischer (1670-1746): Fuga in finale C	40
32. Frey Mattinho Gracia de Olague (17.stoletje): Trio B	43
33. Zimmermann Antal (1741-1781): 3 versi	44
34. Giovanni Battista Martini (1704-1784): Andantino	46

KAZALO SKLADB

35. Girolamo Frescobaldi (1583-1644): Toccata per l' Elevatione I	48
36. Girolamo Frescobaldi (1583-1644): Toccata avanti il Ricercare	51
37. Michelangelo Rossi (ca. 1600-?): Toccata	52
38. Girolamo Frescobaldi (1583-1644): Toccata avanti la messa	54
39. Bernardo Pasquini (1637-1710): Toccata II. tono	56
40. Louis Nicolas Clérambault (1676-1749): Basse de Cromorne	58
41. Louis N. Clérambault (1676-1749): Basse et Dessus de Trompette	60
42. Claude Balbastre (1727-1799): Noël variato "Joseph est bien marié"	62
43. Louis Couperin (1626-1661): Chacone	65
44. Georg Friedrich Händel (1685-1759): Voluntary	68
45. Georg Andreas Sorge (1703-1778): Trio e	70
46. Georg Andreas Sorge (1703-1778): Trio C	72
47. Georg Andreas Sorge (1703-1778): Trio G	74
48. Georg Andreas Sorge (1707-1778): Trio a	76
49. Friedrich Wilhelm Zachau (1663-1712): Allein Gott in der Höh sei Ehr	78
50. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Meine Augen schliess' ich jetzt	79
51. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Erbarm' dich mein, o Herre Gott	80
52. Dietrich Buxtehude (1637-1707): Nun Komm' der Heiden Heiland	82

KAZALO SKLADB

53. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Wenn wir in höchsten Nöten sein	84
54. Johann Pachelbel (1653-1706): Vom Himmel hoch, da komm ich her	86
55. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Wachet auf, ruft uns die Stimme	88
56. Johann S. Bach (1685-1750): Nun freut euch, lieben Christen g'mein	92
57. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Wo soll ich fliehen hin	94
58. Johann Pachelbel (1653-1706): Magnificat fuga F	96
59. Johann Pachelbel (1653-1706): Wie schön leuchtet der Morgenstern	98
60. Johann Pachelbel (1653-1706): Toccata e	101
61. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga C	104
63. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga d	108
64. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga e	112
65. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga F	116
66. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga G	120
67. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga g	124
68. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga a	128
69. Johann Sebastian Bach (1685-1750): Praeludium in fuga B	132
dodatek:	
61a.-69a. J.S.Bach: 8 "malih" preludijev in fug (URTEXT)	136-167

ORGELSKE SKLADBE MOJSTROV 16., 17. IN 18. STOLETJA

MILKO BIZJAK

© Zavod Friderik I. Baraga Novo mesto

prva izdaja

RECENZENTI: Aleš Makovac, Snežka Podpečan, Mojca Jenič

OBLIKOVANJE: Milko Bizjak, naslovnica: Robert Debevec

GRAFIČNA PRIPRAVA: Družina d.o.o.

SLIKA NA NASLOVNICI: restavrirane prenosne orgle iz 17. stoletja v Mišjem dolu
Orgle sta leta 2005 restavrirala Boštjan Černe (inštrument) in Vito Dolničar (orgelska omara) v okviru Restavratorskega centra RS.

IZDALA: Družina d.o.o.

ODGOVARJA: dr. Janez Gril

NATISNILA: tiskarna Formatisk d.o.o.

NAKLADA: 500 izvodov

Ljubljana 2007

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

786.6(075)
78(4)«15/17»(075)

BIZJAK, Milko

Orgelske skladbe mojstrov 16., 17. in 18. stoletja [Glasbeni
tisk] : instruktivna izdaja za pouk na nižji stopnji /
Milko Bizjak. - 1. izd. - Ljubljana : Družina, 2007

ISMN M-709013-12-8

234599424

Vse informacije o knjigah založbe Družina dobite na internetu: www.druzina.si